WZAJEMNOŚĆ w praktyce badań społecznych

Ogólnopolska konferencja organizowana przez Sekcję Socjologii Płci PTS oraz Instytut Socjologii UMK

3-4 grudnia 2026 r. (czwartek-piątek), Instytut Socjologii UMK

Wzajemność to jedna z podstawowych cech relacji w feministycznej teorii etyki troski (Gilligan 1993, Noddings 1984). W praktyce badań społecznych jest kojarzona przede wszystkim z relacją „osoba realizująca badanie – osoba w nim uczestnicząca" w procesie zbierania danych. Na pracy terenowej koncentrują się reguły uchwalane w ramach kodeksów oraz działań komisji etycznych, podkreślając konieczność unikania krzywdy, uzyskania świadomej zgody czy ochrony prywatności (Guillemin i Gillam 2004).

Wzajemność wydaje się być jednak kategorią znacznie szerszą, która może obejmować cały proces badawczy i wszystkie osoby, społeczności i instytucje z nim związane, niezależnie od dyscypliny i tego, czy prowadzimy badania jakościowe, ilościowe czy mieszane.

Pytamy zatem: jakie praktyki wzajemności są możliwe, pożądane i problematyczne na różnych etapach procesu badawczego oraz w różnych konfiguracjach relacyjnych? Jak możemy uniknąć ekstraktywizmu? Jakie praktyki możemy rozwijać, aby tworzyć bardziej sprawiedliwe i równościowe relacje w badaniach? Jak my, jako badaczki i badacze, postrzegamy wzajemność w badaniach nad płcią i seksualnością?

Do udziału w konferencji zapraszamy osoby na wszystkich etapach kariery naukowej, w tym osoby studenckie, doktoranckie, a także osoby ze środowisk aktywistycznych.
Link do formularza rejestracyjnego oraz ważne daty konferencyjne znajdują się w końcowej części dokumentu.

Zapraszamy do zgłaszania wystąpień dotyczących poniższych, czterech zagadnień.

I. Relacje między osobami realizującymi badania oraz osobami i społecznościami w nich uczestniczącymi oraz osobami „z otoczenia" (nie uczestniczącymi w badaniach)

Badań nie prowadzi się w pojedynkę i coraz częściej znaczenie mają relacje między osobami współbadającymi. Szczególnie wyraźnie widać to w badaniach partycypacyjnych, w których rolę osoby realizującej badanie i osoby uczestniczącej często się przenikają. Jednym z możliwych kierunków refleksji jest przyjrzenie się hierarchii w zespołach badawczych, a także metodom wspierającym współpracę, takim jak superwizja i interwizja.

Osoby uczestniczące należą również do określonych społeczności i mogą reprezentować różne, intersekcjonalne interesy. Możemy więc pytać nie tylko o to, jaki badanie ma wpływ na konkretną osobę czy osoby, ale na szerszą kategorię czy grupę. Czy będzie ona miała okazję zapoznać się z wynikami badania? Czy będzie miała wpływ na proces anonimizacji albo wnioski z analiz? Jak może politycznie wykorzystać badanie, by wesprzeć swoją emancypację? Jaką rolę odgrywają uwarunkowania intersekcjonalne w kontekście relacji w procesie badawczym?

W jaki sposób proces badawczy oddziałuje na otoczenie nasze i osób biorących udział w badaniach, w tym na najbliższych, rodzinę, osoby przyjacielskie, etc.? Jak zmienia relacje z innymi osobami nieuczestniczącymi w badaniach? Jaki wpływ mają osoby z otoczenia na proces badawczy?

II. Wzajemność a relacje władzy

Często badania społeczne, szczególnie te zaangażowane, obejmują osoby i grupy nieuprzywilejowane, dla których nasze badania mogą być okazją do zwiększenia ich widoczności i zwrócenia uwagi na dyskryminację czy marginalizację. Wzajemność w tych sytuacjach była często dyskutowana, choć nadal nie jest oczywista i może skutkować niesprawiedliwością epistemiczną (Fricker 2013).

Z inną dynamiką relacji mamy do czynienia w badaniu grup uprzywilejowanych. Jaką formę powinna wówczas przyjąć wzajemność? W takich sytuacjach badawczych osoby mogą bronić do siebie dostępu", uniemożliwić realizację badania lub wykorzystać wyniki na rzecz manipulacji. W jakiego typu wzajemności (a więc i zależności) wchodzimy z osobami „przy władzy" i jakie konsekwencje niesie to ze sobą dla nas samych, osób włączonych w proces badawczy oraz jego wyników.

III. Wzajemność wobec samej osoby realizującej badania

Feministyczne i interpretatywne podejścia metodologiczne podkreślają, że osoba badająca nie jest „neutralnym instrumentem pomiarowym" – jest podmiotem usytuowanym (Haraway 1988), który wnosi do procesu badawczego własne doświadczenia, tożsamość i emocje. Prowadzenie badań nad tematami trudnymi lub traumatycznymi może prowadzić do wtórnej traumatyzacji, zmęczenia współczuciem czy nadużycia emocjonalnego. Pytamy o to, w jaki sposób wzajemność – jako wartość i praktyka etyczna – może być rozciągnięta na relację badaczki lub badacza z sobą samą/samym?

IV. Ambiwalentny wymiar wzajemności

Wzajemność nie jest kategorią jednoznacznie pozytywną. W polu badań może okazać się czymś niepożądanym: odchodząc wówczas od praktyki troski, z którą jest tradycyjnie kojarzona. Wzajemność niesie bowiem w sobie potencjał do reprodukowania relacji władzy, tworzenia asymetrycznych zobowiązań oraz zacierania granic między bliskością badawczą a zależnością.

Co więcej, wzajemność może być aktywnie instrumentalizowana przez osoby badane czy instytucje – stając się narzędziem kontroli, manipulacji lub presji wobec osób badających. Szczególnie wyraźnie widać to w sytuacjach, gdy oczekiwanie wzajemności staje się pretekstem do nadużyć, w tym molestowania seksualnego wobec badaczek w terenie. Znajomość (lub antycypacja) etycznego zaangażowania badaczki może stawać się zasobem, który osoby badane mobilizują we własnym interesie: wymagając dodatkowego czasu, dostępu do wiedzy eksperckiej, wsparcia emocjonalnego lub materialnego, a niekiedy wywierając presję na kształt wyników czy sposobu prezentacji danych. Takie przypadki odsłaniają, że norma wzajemności jeśli jest stosowana bezkrytycznie, może paradoksalnie wzmacniać nierówności, zamiast je przekształcać. Stawiamy zatem pytanie o okoliczności, w których zerwanie wzajemności – celowe bądź reaktywne – może stanowić uzasadnioną, a nawet konieczną odpowiedź etyczną?

Osoby uczestniczące w konferencji zachęcamy do szerokiego spojrzenia na problematykę wzajemności w procesie badawczym. Etyka i metodyka badań są ze sobą ściśle powiązane, więc interesuje nas związek wzajemności z konkretnymi decyzjami metodologicznymi, takimi jak decyzje o rozpoczęciu, zawieszeniu czy zakończeniu badań, wyborze metod i technik badawczych, doborze próby, sposobie zbierania danych, analizie i przedstawieniu wyników.

Technikalia

Kto może wziąć udział w konferencji & formuła

Kontynuując formułę przyjętą w sekcyjnych konferencjach, planujemy odejście od konferencji w tradycyjnym formacie i stworzenie przestrzeni wymiany myśli i doświadczeń, w konkretnych obszarach tematycznych.

Do uczestnictwa w konferencji zapraszamy osoby na różnych etapach zaawansowania badań i kariery akademickiej, włączając w to osoby, które dopiero myślą o podjęciu samodzielnych studiów i zastanawiają się nad konceptualizacją swojego problemu badawczego. Do udziału zapraszamy również osoby ze środowisk aktywistycznych.

Dominującą formą obrad będzie **okrągły stół,** pozwalający na swobodną dyskusję, w której każda osoba na równych prawach może zabrać głos. Zapraszamy do zgłaszania propozycji **krótkich wystąpień (10 minut) prezentujących refleksje na temat wzajemności w Waszej praktyce akademickiej lub/i aktywistycznej.** Na podstawie zgłoszeń zaproponujemy kilka bloków tematycznych/paneli dyskusyjnych, które będą odpowiadać na potrzeby zgłaszających się osób.

Data i miejsce

3-4 grudnia 2026 r. (czwartek-piątek), Instytut Socjologii UMK w Toruniu

Zgłoszenia osób z referatem – od 15 września do 15 października 2026

Zgłoszenia na konferencję zawierające tytuł oraz krótki (do 200 słów) opis problemu (abstrakt) lub planowanego wkładu w dyskusję dotyczącą problematyki konferencji, prosimy nadsyłać do 15 października za pośrednictwem formularza.

W konferencji mogą wziąć udział zarówno osoby członkowskie Sekcji Socjologii Płci PTS, jak i osoby, które nie są zapisane do Sekcji. **Zachęcamy jednak do zgłoszenia się do Sekcji oraz opłacania składek członkowskich** (więcej informacji na temat składek członkowskich Sekcji w formularzu), ponieważ dzięki składkom jesteśmy w stanie sfinansować dojazdy osób, które nie mają wsparcia instytucjonalnego oraz organizować nasze wydarzenia.

Jako Sekcja Socjologii Płci PTS dysponujemy skromnym funduszem na dofinansowanie dojazdu dla osób spoza Torunia. W formularzu zgłoszeniowym istnieje możliwość zaznaczenia zapotrzebowania na takie dofinansowanie. Zachęcamy do skorzystania z tej możliwości. W zależności od liczby zgłoszeń oraz dostępnych środków, przejazd dofinansujemy w całości lub w części – rozliczenia dokonamy na podstawie biletów za przejazd pociągiem 2 klasą lub autobusem.

Link do formularza zapisów do udziału z referatem (do 15.10.2026):

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdqUIDtEwrn_vRzlLwbtTUAIelEQQcZfqVLNJoc5EyMgaMl4w/viewform

Zgłoszenia osób bez referatu (uczestniczących biernie) – od 15 listopada do 29 listopada 2026 (formularz będzie dostępny od 15.11 na social mediach oraz w newsletterze)

Ze względu na kameralny charakter konferencji liczba miejsc jest ograniczona. O udziale biernym decyduje kolejność zgłoszeń przez formularz.

Opłaty konferencyjne

- Dla osób bez wsparcia instytucjonalnego udział w konferencji jest **bezpłatny,**

- Osoby ze wsparciem instytucjonalnym zachęcamy do dobrowolnej, **solidarnościowej opłaty w kwocie 50 zł lub większej (dowolnie: 100, 150, 200, 250, 500 zł).** Zebrana kwota zostanie wykorzystana na wsparcie w dojeździe osób bez wsparcia instytucjonalnego.

  Opłaty konferencyjne można wpłacać na konto:
  Polskie Towarzystwo Socjologiczne
  PKO PB XV O/Warszawa **PL 75 1020 1156 0000 7802 0059 7252**
  Kod BIC (Swift): **BPKOPLPW**

  Tytuł przelewu: *Konferencja SSP PTS WZAJEMNOSC, 12.2026 IMIĘ-NAZWISKO*

Kalendarz i ważne terminy

15 września: otwarcie zgłoszeń na konferencję dla osób z referatem

do 15 października: koniec nadsyłania zgłoszeń dla osób z referatem (zamknięcie rejestracji)

3 listopada: powiadomienie o kwalifikacji na konferencję

15 listopada: ogłoszenie programu konferencji oraz ostateczny termin wnoszenia opłat konferencyjnych (dla osób ze wsparciem instytucjonalnym)

od 15 listopada do 29 listopada: rejestracja osób bez referatu (uczestniczących biernie)

3–4 grudnia: konferencja

Inne informacje o konferencji:

Wydarzenie konferencji na portalu Facebook: link

Zapraszamy!

Zarząd Sekcji Socjologii Płci PTS w składzie:

Beata Bielska (UMK)

Krystyna Godula-Dzwonkowska (UŁ)

Zuzanna Kapciak (SWPS)

Wiktoria Morawska (IFiS)

Anna Ratecka (AGH)

Edyta Tobiasiewicz (AGH)

Bibliografia:

Gilligan, C. (2003). In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press.

Guillemin, M., & Gillam, L. (2004). Ethics, reflexivity, and 'Ethically important moments' in research. 10(2). Qualitative Inquiry: 261–280. DOI: 10.1177/1077800403262360.

Fricker, M. (2013). Epistemic justice as a condition of political freedom?. *Synthese*, *190*(7), 1317-1332.

Haraway, D. (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. Feminist Studies, Vol. 14, No. 3, pp. 575-599.

Noddings, N. Caring. (1984). A Feminine Approach To Ethics and Moral Education. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.